

aandelen in Europa. Door Brexit mogen vermogensbeheerders vanuit Londen geen effectentransacties meer doen in de Europese Unie. Dit leidt tot de verhuizing van grote handelsplatforms naar vooral het voor Britten aantrekkelijke en kosmopolitische Amsterdam.

Peter de Waard heeft een boeiend boek geschreven over de ontwikkelingen op en rond de Amsterdamse effectenbeurs. Rond Amsterdam als financieel centrum heerst vaak wat pessimisme. Daar zit nostalgie bij, denkende aan de situatie in de zeventiende eeuw. Die sfeer spreekt ook wel uit het boek. Maar het kan verkeren, zo tonen de ontwikkelingen door Brexit. Over de bedrijfseconomische gang van zaken zoals winstgevendheid, omzet en marktpositie komen we in het boek weinig te weten. Dat zijn toch eigenlijk belangrijke gegevens voor de beoordeling van het succes van de effectenbeurs. Ook worden we niet uitgebreid geïnformeerd over andere effecten dan aandelen en opties, zoals obligaties, futures en nieuwe producten. Statistische overzichten met handelontwikkelingen ontbreken, ook die van aandelen en opties, evenals ranglijsten met andere effectenbeurzen. De positie van de effectenbeurs tegenover andere financiële markten waaruit door bedrijven investeringskapitaal wordt opgehaald, blijft ook praktisch onbesproken. Door de chronologische weergave van ontwikkelingen van het instituut Amsterdamse effectenbeurs en de daarbij geschetste maatschappelijke economische ontwikkelingen is voor mij wel een boeiend beeld ontstaan. Een goed herkenbaar beeld ook omdat ik zelf tientallen jaren als wetenschapper, analist en journalist aan de zijkant deel heb uitgemaakt van de effectenwereld.

Jaap Barendregt

David Graeber, *Piratenverlichting. Zeerovers, zelfbestuur en de verborgen oorsprong van de verlichting* (Amsterdam: Maven Publishing, 2023). 208 pp. ISBN 9789493213395.

DOI: 10.52024/tseg.18839

Piratenverlichting is de in 2023 postuum verschenen Nederlandse vertaling van *Pirate Enlightenment, or the Real Libertalia* (2019) door de in 2020 overleden activist en antropoloog David Graeber, hoogleraar aan de London School of Economics. Met dit boek probeert hij een geëngageerde geschiedenis te schrijven over de socio-politieke

ontwikkelingen die vormgaven aan de ‘opstand’ van de zogenaamde ‘piratenkoning’ Ratsimilaho op Madagaskar (1712-1750), met aandacht voor de opmerkelijke rol die piraten hierin speelden. Daarbij beweert hij dat de Verlichting niet in Europa begon, maar via praktische experimenten in zelfbestuur, zoals we die reeds in zeventiende-eeuws Madagaskar aantreffen. *Piratenverlichting* vormt een uitgewerkt essay in drie delen (‘Piraten en schijnkoningen in het noordoosten van Madagaskar’, ‘opkomst van de piraten gezien vanuit de Malagassiërs’, en ‘Piratenverlichting’) en een conclusie, met als bijlage een tijdlijn waarop de komst van piraten en gebeurtenissen op Madagaskar vanaf 1697 naast intellectuele ontwikkelingen in Europa worden geplaatst.

Graeber situeert hoe de zeventiende-eeuwse oostkust van Madagaskar het toneel vormde van “een schimmenspel van legendarische piratenkoningen, piratengruweldaden en piratenutopieën” (p. 19) zoals James Plantain’s Ranter Bay (1715-1728) of Adam Baldrige’s stichting van Sainte-Marie (1690-1697) als tussenhaven voor slavenhandel en locatie waar piraten buit en voorraden verkochten. Voortbouwend op marxistische historici als Marcus Rediker en Peter Linebaugh volgt Graeber de these rond ‘piratendemocratieën’, die de alternatieve egalitaire organisatievormen en actieve tegencultuur van piratengroepen beschouwt als experimenten in democratisch denken. De komst van piraten naar Madagaskar bracht daarmee een emanciperende en democratische impuls op gang via hun ontmoetingen en huwelijken met vrouwen uit lokale stammenconfederaties. Door te trouwen met buitenlandse piraten eisten Malagassische vrouwen zelfbewust een nieuwe rol op als bemiddelaars tussen piraten en lokale volkeren, waarmee ze uit de patriarchale rituele en economische macht braken. Uit hun nakomelingen of ‘piratenkinderen’ kwamen toekomstige koningen als Ratsimilaho voor, die in de periode 1712-1720 de Betsimisaraka stammenconfederatie leidde. Graeber vermoedt dat hun socio-politieke organisatievorm, als een soort “proto-Verlichting”, sterk door de synthese van piratencultuur en egalitaire elementen uit de traditionele Malagassische cultuur was beïnvloed. Deze gebeurtenissen circuleerden vervolgens als verhalen in de Noord-Atlantische ruimte, met als voorbeeld het fictieve “utopisch piratenexperiment Libertalia” uit het populaire achttiende-eeuwse *General History of the Pyrates*, wat dan tot inspiratie van Europese Verlichtingsdenkers kon hebben gediend.

Graeber vraagt zich af of we dankzij dergelijke voorbeelden de Verlichtingsidealen, die hij omarmt in hun emanciperende invloed, wel ‘westers’ kunnen noemen. Toch blijft dit hele verhaal nogal

voorwaardelijk, gezien Graeber vooral deductief en veronderstellend te werk gaat door veel met ‘waarschijnlijkheden’ te redeneren. Zijn grondige expertise en kennis van de Malagassische socio-economische wereld blijkt duidelijk uit dit werk, maar voor een historicus lijkt dit ruime essay methodologisch op een smalle basis met veel veronderstellingen te berusten. Zo verwijst het boek vooral naar bekende piratenverhalen uit de *General History*, en minder naar recent piraterij-onderzoek. Graeber geeft deze gebreken toe, waarbij hij vooral een kader wenst aan te reiken “waarbinnen het bewijsmateriaal kan worden geïnterpreteerd”. Daarmee doet hij een oproep tot vernieuwend onderzoek. Hij levert uitdagende kritiek op bestaande tendensen in de geschiedschrijving wanneer hij opmerkt dat Malagassiërs of ‘andere inheemsen’ in de vroegmoderne historiografie “nooit zelf aan politieke experimenten lijken deel te nemen”, wat hij beschouwt als een ingebouwd koloniaal vooroordeel dat zich voortzet in het werk van hedendaagse historici. Daartegenover erkent hij dat zijn beschrijving van Malagassische politieke experimenten als onderdeel van een proto-Verlichting “natuurlijk een opzettelijke provocatie” vormt tegenover historici wie het blijkbaar “grote moeite zou kosten dergelijk fenomeen te analyseren en te erkennen” (p. 128-129). Daarbij argumenteert hij vooral tegen een geschiedschrijving die zich, onder invloed van globalisering en wereldwijde bureaucratieën, richt “op internationale handel, en in de tweede plaats op lokale elites als de primaire of zelfs enige actoren in de geschiedenis” (p. 129). Hiertegenover pleit hij voor volksbewegingen, verzetsculturen en systemen van participatief zelfbestuur te erkennen als belangrijkere historische prestaties dan handelsexport en overzees winstbejag. Daarmee loopt hij wel het gevaar voorbij te gaan aan de bestaansredenen voor piraterij, zowel te Madagaskar als elders.

De titel ‘piratenverlichting’ lijkt eerder een verkoopargument om lezers aan te trekken, en kan misleiden gezien het boek vooral ontwikkelingen van zelfbestuur binnen stammenconfederaties op Madagaskar betreft. De connectie met de ‘verborgen oorsprong van de Verlichting’ blijft eerder een open onderzoekspiste dan een gevestigde conclusie. Desondanks werpt dit boek uitdagingen op die historici aansporen om over grenzen heen te kijken en Graebers redeneringen te weerleggen of verder uit te bouwen. Daarbij kunnen bevrijdende sociale praktijken op Madagaskar evenzeer een politiek bestaansrecht kennen als geschriften van Europese filosofen of ‘Verlichtingsdenkers’. Met dergelijk pleidooi vormt Graebers boek een noodzakelijke en tijdige

oproep voor historici, waarbij piraten een prima aantrekkingskracht vormen die de fascinatie van een breder leespubliek blijft bespelen.

Wim De Winter, KU Leuven

Karwan Fatah-Black, *Slavernij en beschaving. Geschiedenis van een paradox* (Amsterdam: Ambo Anthos, 2021). 192 pp.
ISBN 9789026355028.

DOI: 10.52024/tseg.18842

De titel van dit boek is goed gekozen omdat het direct de vraag oproept over de schijnbare tegenstrijdigheid dat een beschaafde samenleving zich tegelijkertijd schuldig maakt aan slavernij. Fatah-Black noemt twee thema's in zijn boek. In de eerste plaats vraagt hij zich af 'waarom slavernij zo'n hot issue is, en mensen nerveus worden als het besproken wordt' (p. 7). Een tweede thema betreft 'de vraag waarom het slavernijverleden een onderwerp van oververhitte maatschappelijke discussie is' (p. 9).

Fatah-Black maakt een onderscheid tussen 'het Grote Verhaal' en 'het Hele Verhaal'. Daarbij zegt het Grote Verhaal dat in alle vroegere westerse samenlevingen slavernij geaccepteerd was. Hij verwijst naar de Griekse en Romeinse beschavingen als culturele bakermat van westerse democratische rechten. Vanaf 1800 maakten de Europeanen dankzij de Verlichting een einde aan de slavernij. Het christelijk moralisme speelde hier in een belangrijke rol. In het Grote Verhaal maakt Fatah-Black ook de paradox in de titel duidelijk: namelijk dat slavernij wordt gezien als wezensvreemd aan de westerse beschaving. Het merkwaardige is echter dat het meest recente slavernijverleden bij uitstek een product is van die beschaving (p. 20). Ook paradoxaal is het feit dat de slavernij op haar hoogtepunt eindigde: 'juist in de tijd dat de schaal het grootst was en de uitbuiting het extreemst was, werd er een einde aan gemaakt' (p. 21). Interessant is de opvatting van Fatah-Black dat in het Grote Verhaal slavernij gedefinieerd wordt als: 'een vorm van dwangarbeid waarbij mensen een verhandelbaar eigendom zijn.' Ook roept hij de lezer op de gedachte toe te laten 'dat slavernij soms werd bedreven uit (raciale) heerszucht in plaats van winstbejag'. Het is niet genoeg de geschiedenis te beperken tot de economische functie van slavernij en de juridische kaders van de koloniale staat te